

تصویر الگوی شهروند جهانی در نظام تعلیم و تربیت مبنی بر آرای فلاسفه معاصر

چکیده

باتوجه به افزایش تنوع فرهنگی در سراسر جهان، در قرن اخیر، شهروندان نیاز به دانش، نگرش و مهارت‌هایی برای عملکرد در جوامع فرهنگی خود و همچنین فراتر از مرزهای فرهنگی خود دارند. هدف از پژوهش حاضر، الگوی شهروند جهانی در نظام تعلیم و تربیت مبتنی بر آرای فلاسفه معاصر و انعکاس آن در پوستره‌های گرافیکی است. بدین منظور از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و رویکرد تبیینی تأییدی استفاده شد و داده‌ها از دفتر اندیشه‌های فلاسفه معاصر مرتبط با حوزه شهروندی جهانی در پوستره‌های گرافیکی جمع‌آوری گردید. بر مبنای یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل اطلاعات نظری مرحله کیفی، الگوی موردنیاز طراحی شد و تجزیه و تحلیل آن در قالب تحلیل توصیفی و تحلیل عاملی تأییدی در تطبیق با مدل مفهومی ارائه گردید و یافته‌های کیفی تحقیق حاکی است شهروندان آزاد جهانی در سایه تعلیم و تربیت حرفه‌ای می‌توانند نیروی انسانی آگاه، متعهد و ماهر برای جامعه دانش و مدیریت دانش در پاسخگویی به هزاره سوم تربیت کنند.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی مقوله محوری و راهبردها زمینه برنامه درسی تربیت شهروند جهانی در نظام.
۲. بررسی شرایط مداخله‌گر و پیامدها، برنامه درسی تربیت شهروند جهانی در نظام.

سؤالات پژوهش:

۱. بررسی مقوله محوری و راهبردها زمینه برنامه درسی تربیت شهروند جهانی در نظام.
۲. بررسی شرایط مداخله‌گر و پیامدها، برنامه درسی تربیت شهروند جهانی در نظام.

واژگان کلیدی: الگوی شهروند جهانی، نظریه جهانی‌شدن، نظام تعلیم و تربیت، پوستره‌های گرافیکی.

مقدمه

باتوجه به انتظاری که در نظام تعلیم و تربیت در زمینه پرورش همه‌جانبه توانایی‌های انسان می‌رود به نظر می‌رسد پرورش بُعد سیاسی - اجتماعی به‌عنوان یکی از ساحت‌ها و قلمروهای اساسی تعلیم و تربیت از اهمیت اساسی برخوردار است. واقعیت این است که دهه گذشته، دوره تغییرات عظیم در حوزه سیاسی و اجتماعی بوده است تعلیم و تربیت اساساً فعالیتی آینده‌نگر و به معنای پرورش نسل‌های آینده و انتقال میراث فرهنگی به آنان است. در درازای تاریخ، تعارض میان تربیت فردی و تربیت شهروندی همواره مطرح بوده است. «افلاطون ۱ در رساله قوانین به این مسئله اشاره می‌کند. منتسکیو^۲ نیز مفهوم شهروندی را مجموعه‌ای از سازو کارهای اخلاقی - مدنی می‌داند که باید آن را در مفهوم روابط میان شهروندان، تعریف کرد» (خاتمی، ۱۳۸۴: ۵۹). شهروندی یک مفهوم متکثر و چند چهره و از مهم‌ترین ایده‌های اجتماعی است که به روابط بین افراد و گروه‌های اجتماعی وابسته است و شهروند کسی است که با هم نوع خود زندگی می‌کند و از طرف دولت حمایت می‌شود، از حقوق اجتماعی برخوردار است و وظیفه اجتماعی انسانی خود را انجام می‌دهد (نیک‌گهر، ۱۳۸۸: ۱۰۱). شهروندی در دنیای پرزرق و برق دیجیتال هسته‌ای که در حال از بین بردن مرزهاست و ایده جهانی‌سازی را در خود می‌پروراند، معنا و جلوه‌ای دیگر دارد. امروزه باید یک انسان جهانی بود؛ یعنی انسانی که به‌نظام ارتباطات پیچیده دنیا تعلق دارد. در چنین شرایطی حقوق و وظایف ملی در مقیاس جهانی ارزیابی می‌شود. در این عرصه فرد فقط در قبال شهر و کشورش مسئولیت ندارد، بلکه مسئول تمامی اعمالی است که روی زندگی بشر تأثیر می‌گذارد. به‌واسطه «جهانی‌شدن»، سرنوشت تمامی افراد، سازمان‌ها و دولت‌ها بیش‌ازپیش به یکدیگر گره‌خورده و تأثیر این فرایند بر تمامی حوزه‌های فعالیت بشری، غیرقابل‌انکار گردیده است. «به دنبال طرح مفهوم «شهروندی جهانی» انتظارات جدیدی از آموزش و پرورش به‌عنوان عامل معنابخش و ابزاری برای پرورش شخصیت انسان، شکل گرفته است» (معینی علم‌داری، ۱۳۹۷).

مکانیسم انجام این پژوهش، شامل داشتن اطلاعات دقیق در زمینه‌های توسعه برنامه‌ها و رشد و تکامل افراد است. این نوع مطالعه به بررسی میزان تغییرات و الگوی برنامه‌ها و یا رشد افراد در طول مدت‌زمان می‌پردازد و ممکن است به دو روش طولی (تداومی) و عرضی (مقطعی) صورت گیرد. نحوه گردآوری اطلاعات این تحقیق از طریق تهیه فیش از کتب و مجلات معتبر گوناگون و سپس دسته‌بندی فیش‌ها و تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها اساس کار را تشکیل می‌دهد. اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و با استفاده از منابع الکترونیکی، داده‌های مشابه کتابخانه‌ای و پژوهش‌های جنبی جمع‌آوری می‌شود. در توالی گردآوری داده‌ها ابتدا داده‌های کیفی و سپس الگوی مطلوب تهیه می‌گردد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات فیش‌های تحقیق است که توسط پژوهشگر ساخته می‌شود. پس از جمع‌آوری منابع مرتبط با موضوع تحقیق، کدگذاری موضوعی با استفاده از نظام مقوله‌بندی قیاسی برای طبقه‌بندی اطلاعات صورت می‌گیرد. این تحقیق در پارادایم تفسیرگرایی و به شیوه کیفی صورت گرفته است. روش تجزیه و تحلیل پژوهش حاضر به صورت تحلیل مضمون می‌باشد. «تحلیل قالب مضامین و تحلیل شبکه مضامین نیز از ابزارهایی هستند که معمولاً در تحلیل مضمون به کار می‌روند. قالب مضامین، فهرستی از مضامین را به صورت سلسله مراتبی نشان می‌دهد. شبکه مضامین نیز ارتباط میان مضامین را در نگاره‌هایی شبیه تارنما نشان می‌دهد». برای شناخت میزان همخوانی موضوع و مدل

^۱. plato

^۲. Montesquieu

مفهومی از شاخص‌ها و معیارهایی استفاده می‌شود که به آنها شاخص‌های نیکویی برآزش می‌گویند. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که الگوی تحقق آرمان تربیتی شهروندان آزاد جهان از منظر فیلسوفان تعلیم و تربیت معاصر از شاخص برآزش مطلوبی برخوردار است.

نتیجه‌گیری

نظام آموزش و پرورش هر جامعه از آن‌رو شکل یافته و قوام گرفته است که شهروندانی مؤثر و مطلوب را متناسب با نیازها و ارزش‌های اجتماعی، تربیت و تحویل جامعه کند؛ لذا تربیت شهروندی یکی از مهم‌ترین مسائل و دل‌مشغولی‌های نظام‌های آموزش و پرورش در کشورهای مختلف جهان است. تا افراد یک جامعه دانش، نگرش‌ها و مهارت‌های خاص را در خود رشد ندهند، نمی‌توانند وضعی توأم با موفقیت و رضایت خاطر در زندگی اجتماعی برای خود به وجود آورند. با عنایت به مقتضیات عصر کنونی و جامعه جهانی، دانش‌آموزان صرفاً موجودی منحصر در خانواده، جامعه و کشور خود نیستند، بلکه بخش جدایی‌ناپذیر از جهان بشری و مناسبات جهانی به حساب می‌آیند. شهروندی مجموعه گسترده‌ای از فعالیت‌های فردی و اجتماعی است. فعالیت‌هایی که اگرچه فردی باشند، اما برآیند آن، به پیشرفت وضعیت اجتماعی کمک خواهد کرد. شهروندی، از جمله مفاهیم نوپدید است که به طور ویژه‌ای به برابری و عدالت توجه دارد و در نظریات اجتماعی، سیاسی و حقوقی جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است. مقوله «شهروندی» وقتی تحقق می‌یابد که همه افراد یک جامعه از کلیه حقوق مدنی و سیاسی برخوردار باشند و همچنین به فرصت‌های موردنظر زندگی از حیث اقتصادی و اجتماعی دسترسی آسان داشته باشند. ضمن اینکه شهروندان به‌عنوان اعضای یک جامعه در حوزه‌های مختلف مشارکت دارند و در برابر حقوقی که دارند، مسئولیت‌هایی را نیز در راستای اداره بهتر جامعه و ایجاد نظم بر عهده می‌گیرند و شناخت این حقوق و تکالیف نقش مؤثری در ارتقای شهروندی و ایجاد جامعه‌ای بر اساس نظم و عدالت دارد. براین اساس آموزش حقوق شهروندی، همانا نهادینه‌سازی نظامی از حق‌ها و تکالیف‌های متناسب با شهروندی مبتنی بر کرامت و ارزش والای انسانی است. بسیاری از معضلات مربوط به نظام‌های شهری ایران، از عوامل غیردموکراتیکی مانند عدم مشارکت‌پذیری، فقدان همه‌شمولی، نقض حقوق شهروندی و عدالت شهری، قوانین فاقد مشروعیت، عدم انعطاف‌پذیری نشئت می‌گیرد؛ لذا با تمهید معیارهایی همچون کثرت عقاید، انعطاف‌پذیری، شکل‌گیری جوامع مردم‌نهاد، آموزش و گفت‌وگو شهروندی، تنوع‌پذیری و رعایت حقوق شهروندان به شهر، می‌توان این فرایندها را دموکراتیزه و در نتیجه بستری برای بروز شکلی جامع از برنامه‌ریزی و طراحی شهری دموکراتیک فراهم کرد؛ فرایندی که با ایجاد فرصت‌های برابر منجر به تقویت دموکراسی می‌شود و به جایگاه مردم، نه به‌عنوان مشکل بلکه به‌مثابه راه‌حل، ارجح می‌نهد؛ لذا آنها بایستی یاد بگیرند که به نحوی مؤثر در بهبود امور جوامع محلی، ملی و جهانی مشارکت کنند. برای نیل به این هدف، مدارس باید به‌عنوان دستگاه‌های عظیم آموزشی و پرورشی، برنامه‌ریزی‌های جامع و راهبردی در این زمینه تدارک ببینند؛ بنابراین، تربیت شهروندانی جهانی به‌منظور زندگی مسالمت‌آمیز و موفقیت‌آمیز در جامعه محلی، ملی و جهانی، از اهداف اصلی شکل‌گیری و توسعه مدارس در قرن حاضر به حساب می‌آید. در راستای احراز ویژگی‌های شهروند جهانی، آموزش و پرورش باید مکانی برای تدارک فرصت‌های لازم و مناسب برای تجربه عرصه‌های مختلف زندگی باشند تا از این رهگذر، زمینه‌های لازم برای برطرف کردن نیازهای دانش‌آموزان در سطوح محلی، ملی و جهانی فراهم آید. آموزش و پرورش بایستی خود زندگی و نمونه و الگویی کوچک از جامعه باشند. در این مقاله کوشش شد تا با تبیین نقش آموزش و پرورش در تربیت شهروند جهانی به بررسی مؤلفه‌های شاخص در تربیت شهروند جهانی در ابعاد سه‌گانه شناختی، نگرشی و مهارتی و نمودهای شاخص متناسب برای هر یک از این

مؤلفه‌ها پرداخته شود و در نهایت، الگوی کارآمد تربیت شهروند جهانی در بستر نظام آموزش و متناسب با حیطه‌های سه‌گانه شناختی، نگرشی و مهارتی ارائه گردد.

منابع

- دانایی‌فرد، حسن؛ خائف‌الهی، احمد و حسینی، سیدمجتبی. (۱۳۹۰). «تأملی بر ارتقاء تسهیم دانش در پرتو رفتارها» مدیریت عمومی، ۴ (۱۴)، ۶۳-۸۴.
- دیلم صالحی، بهروز. (۱۳۹۳). «تحول مفهوم شهروندی در فرایند جهانی‌شدن»، مجله علوم سیاسی دانشگاه آزاد کرج، ۲۹ (۲۴).
- فتحی‌واجارگاه، کورش؛ واحد چوکده، سکینه. (۱۳۸۵). «شناسایی آسیب‌های تربیت شهروندی در برنامه درسی پنهان: نظام آموزش متوسطه نظری از دیدگاه معلمان زن شهر تهران و رایه راهکارهایی برای بهبود وضعیت آن»، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۷، ۱۳۲-۹۳.
- قائدی، یحیی. (۱۳۸۵). «تربیت شهروند آینده»، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۵ (۱۷).
- قلتاش، عباس. (۱۳۹۱). «مبانی اجتماعی و سیاسی تعلیم و تربیت: بررسی تطبیقی رویکردها و دیدگاه‌های تربیت شهروندی»، پژوهش‌نامه تعلیم و تربیت، دانشگاه فردوسی مشهد، ۲، ۶۴-۴۷.
- معینی‌علمداری، جهانگیر؛ ماخانی، سعید. (۱۳۹۷). «جان‌رالز: گذار از نظریه‌ای در باب عدالت به لیبرالیسم سیاسی»، مجله سیاست، ۴۸ (۲)، ۴۵۳-۴۷۱.
- نیک‌گهر. عبدالحسین. (۱۳۸۸). مبانی جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات توتیا.
- هاشمی، سید احمد. (۱۳۸۹). «بررسی میزان استفاده از مفهوم‌های تربیت شهروندی در محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، ۴، ۱۴۱.
- یکدل‌نشتیفانی، محمود؛ طالب‌پور، مهدی. (۱۳۹۷). «شایستگی مدیران و رفتار شهروندی سازمانی کارکنان از طریق نقش تعدیل‌گر اخلاق حرفه‌ای (مطالعه موردی آموزش و پرورش استان خراسان رضوی، اولین همایش ملی مدیریت و اقتصاد با رویکرد اقتصاد مقاومتی، مشهد، دانشگاه پیام نور خراسان رضوی).